

Trestněprávní sankční systémy v mezinárodním srovnání

Věra Kalvodová

Četné novelizace trestního zákona v průběhu devadesátých let přinesly řadu změn v oblasti trestních sankcí, ať již v samotném systému trestů, či v předpokladech jejich ukládání, resp. též v možnostech soudní individualizace. Tyto změny jsou zákonitým projevem tendence pojmát odnětí svobody jako ul-

tima ratio trestněprávní reakce a nalézat a uplatňovat alternativní způsoby trestání. Jak je patrné z diskusí představitelů trestněprávní teorie i praxe na stránkách odborných časopisů a jak vyplývá z důvodových zpráv k návrhům novel, inspirací většiny změn se staly též zahraniční právní úpra-

vy. Není tedy od věci určitý komparativní pohled na trestněprávní sankční systémy vybraných států náležejících jak do kontinentálního, tak do anglosaského systému práva. Výběr evropských právních úprav byl ovlivněn zejména dostupností pramenů, ale i hledisky dalšími. Pokud jde o úpravu rakouskou, je tu nepochybná historická souvislost. Patrný je vliv úpravy Německé. Nizozemské trestní právo pak představuje jisté specifikum v rámci evropských trestněprávních úprav, v této souvislosti se často setkáváme s pojmem „The traditional mildness of the Dutch criminal justice system“.¹ Zařazení sankčních systémů Anglie a Walesu a USA je pak logickým důsledkem faktu, že právě tyto země jsou kolébkou alternativního trestání a v tomto směru inspiračním zdrojem právních úprav evropských.

RAKOUSKO

Rakouský systém trestů zahrnuje trest odnětí svobody, peněžitý trest, propadnutí, odnětí neoprávněného prospěchu a ztrátu úřadu či jiný právní následek odsouzení. Vedle trestů existují také zabraňovací opatření, a to umístění do ústavu pro duševně choré, umístění do ústavu pro odvykání závislosti, umístění do ústavu pro nebezpečné recidivisty a zabránění. *Trest odnětí svobody* může být buď časově určitý, a to v rozmezí 1 den až 20 let, anebo doživotní. Rakousko patří k zemím, v nichž právní úprava zakotvuje obligatorní trest odnětí svobody na doživotí, a to v případě genocidia. Fakultativně pak může být tento trest uložen za vraždu, vydírání či loupež s následkem smrti a za obecně nebezpečné delikty spáchané z pohnutky způsobit smrt více lidí.² Podmíněné propuštění z doživotí je možné po patnácti letech výkonu, zkušební doba je stanovena na 10 let. *Peněžitý trest* je ukládán v denních sazbách, minimálně ve výši dvou denních sazeb. Maximální počet sazeb není v obecné části trestního zákona stanoven. Denní sazba se pohybuje v rozmezí 30 až 4.500 S. Pro případ nedobytnosti peněžitého trestu je stanoven náhradní trest odnětí svobody. Jeden den tohoto náhradního trestu odpovídá dvěma denním sazbám. Podrobná je právní úprava *podmíněného odsouzení* (či přesněji podmíněného prominutí trestu – *Bedingte Strafnasicht*). Podmíněné odsouzení je možné u pachatele, kterému byl uložen trest odnětí svobody nepřevyšující dva roky nebo peněžitý trest, jestliže odklad výkonu trestu sám o sobě nebo ve spojení s dalšími opatřeními je dostatečným, aby odvrátil pachatele od dalšího páchaní trestné činnosti. Při posuzování, zda jsou dány

předpoklady podmíněného odsouzení, soud přihlíží zejména k druhu činu, osobě pachatele, k míře jeho viny, k jeho předchozímu životu a k jeho chování po činu. Zkušební doba činí 1 až 3 roky.

Trestní zákon umožňuje též podmíněný odklad (prominutí) části trestu. § 43a upravuje různé možnosti v tomto směru, např. je-li uložen trest odnětí svobody na více než 6 měsíců, ale méně než 2 roky a nejsou dány předpoklady pro podmíněný odklad celého trestu (viz výše), je možné podmíněně odložit část takto uloženého trestu. Tato část musí činit nejméně jeden měsíc a nejvýše třetinu trestu.

SPOLKOVÁ REPUBLIKA NĚMECKO

Právní úprava obsažená v německém trestním zákoně (*Strafgesetzbuch – StGB*) rozlišuje dva druhy trestních sankcí, a to tresty a nápravná a zabezpečovací opatření. Systém trestů tvoří trest odnětí svobody, peněžitý trest, trest na majetku, zákaz řízení jako vedlejší trest a ztráta způsobilosti k úřadu, volitelnosti a hlasovacího práva jako vedlejší následky. *Trest odnětí svobody* je dočasný, pokud zákon nestanoví trest odnětí svobody na doživotí. Nejvyšší výměra dočasně odnětí svobody činí 15 let, nejnižší jeden měsíc. Zákon připouští *podmíněný odklad* výkonu trestu nepřevyšujícího jeden rok, lze-li očekávat, že odsouzenému bude již samotné odsouzení výstrahou a v budoucnu i bez působení výkonu trestu žádné trestné činy nespáchá. Přitom je třeba přihlížet zejména k osobnosti odsouzeného, jeho předchozímu životu, okolnostem jeho činu, jeho chování po činu, životním poměrům a účinkům, které lze pro něho od odkladu očekávat. Soud může za těchto předpokladů odložit i trest vyšší než jeden rok, avšak nepřevyšující dva roky, pokud existují zvláštní okolnosti trestného činu či osobnosti odsouzeného. Naopak u trestu do 6 měsíců se výkon neodloží jen, jestliže to vyžaduje ochrana právního řádu. Zkušební doba se pohybuje v rozmezí dvou až pěti let, může být dodatečně zkrácena nebo před uplynutím prodloužena. Soud může odsouzenému uložit povinnosti, které představují zadostiučnění za spáchané bezprávní, a to náhradu škody, zaplacení peněžité částky ve prospěch obecně prospěšného zařízení nebo vykonání obecně prospěšné práce. Soud rovněž může odsouzenému, jako formu pomoci k tomu, aby již nespáchal žádné trestné činy, udělit pokyny (zákaz styku s určitými osobami, povinnost hlásit se v určitých lhůtách u soudu či jiného orgánu apod.) nebo stanovit probační pomoc spočívající v dohledu a vedení probačního úředníka. Rozhodnutí o uložení

¹ KONING DE, E.: Some items of Dutch Penal Law (Synopsis of Lecture), Rhod, 1992, s. 43

² Blíže k tomu KALVODOVÁ, V.: Trest odnětí svobody na doživotí, MÚ Brno, 1995, s. 24

ní povinností, pokynů či dohledu může soud činit, měnit či rušit i dodatečně. Pokud jde o *doživotní trest odnětí svobody*, obligatorně je ukládán za vraždu (§ 211 StGB) a genocidium, je-li způsobena smrt (§ 220a StGB). I v případě obligatorního ukládání však zákon počítá se zmírňovacími důvody, na jejichž základě lze i za vraždu uložit dočasný trest odnětí svobody v trvání nejméně tří let. Fakultativně je možno doživotí uložit za celou řadu dalších závažných deliktů, např. za velezradu, zabití, loupež s následkem smrti, zvláště závažné zhárství a další. V praxi však bylo a je v těchto případech doživotí vyslovováno velmi zřídka.³ *Peněžitý trest* se ukládá v denních sazbách, činí nejméně 5 a nejvýše 360 celých denních sazeb. Výši jedné sazby stanoví soud se zřetelem na osobní a ekonomické poměry pachatele, přitom vychází zpravidla z čistého příjmu, který pachatel má nebo mohl mít průměrně za jeden den. Denní sazba činí nejméně dvě a nejvýše deset tisíc DM. Peněžitý trest lze uložit buď samostatně, anebo vedle trestu odnětí svobody, pokud se pachatel činem obohatil nebo se o obohacení pokusil. *Trest na majetku* může soud uložit vedle doživotního trestu nebo dočasného trestu odnětí svobody. Tato sankce spočívá v povinnosti zaplatit peněžitou částku, jejíž výše je ohraničena hodnotou majetku pachatele. *Zákaz řízení* je vedlejším trestem. Může být uložen pachateli, který byl odsouzen k odnětí svobody nebo peněžitému trestu za trestný čin spáchaný při řízení motorového vozidla nebo v souvislosti s ním nebo porušením povinností řidiče motorového vozidla. Spočívá v zákazu řídit v silničním provozu motorová vozidla všeho nebo určitého druhu, a to na dobu jednoho až tří měsíců. *Ztráta způsobilosti k úřadu, volitelnosti a hlasovacího práva* představuje dle německé právní úpravy vedlejší následky trestného činu. Kdo je odsouzen za zločin k trestu odnětí svobody nejméně na jeden rok, ztrácí na dobu pěti let způsobilost zastávat veřejné úřady a nabývat práv z veřejných voleb. Uvedené způsobilosti může soud také odejmout odsouzenému na dobu dvou až pěti let, pokud to zákon zvláště stanoví. Totéž platí i pro právo volit nebo hlasovat ve veřejných záležitostech.

Druhým typem sankcí jsou nápravná a zabezpečovací opatření. Na rozdíl od trestů, jejichž výčet není proveden souhrnně v jednom ustanovení trestního zákona, přehled nápravných a zabezpečovacích opatření obsahuje § 61 StGB. Jsou jimi umístění v psychiatrické léčebně, umístění v odvykacím ústavu, umístění v zabezpečovací detenci, dohled nad chováním, odnětí řídičského průkazu a zákaz povolá-

ní. Zabezpečovací detence je zajímavým institutem určeným zejména recidivistům. Soud nařídí tuto detenci vedle trestu pachateli, kterému byl za úmyslný trestný čin uložen trest odnětí svobody nejméně na dvě léta při současném splnění tří předpokladů. Prvním předpokladem je dvojnásobný předchozí odsouzení pachatele za úmyslné trestné činy k odnětí svobody nejméně na jeden rok. Druhým předpokladem je odpykání nejméně dvou let trestu za předchozí činy nebo výkon nápravného a zabezpečovacího opatření a konečně třetím předpokladem je nebezpečnost pachatele pro společnost vzhledem k jeho sklonům k závažným trestným činům, zejména takovým, jimiž jsou oběti duševně nebo tělesně poškozeny nebo je jim způsobena těžká hospodářská újma. I bez dřívějšího odsouzení nebo výkonu trestu může soud detenci nařídít, jestliže někdo spáchal tři úmyslné trestné činy hrozící sazbou nejméně rok a pachateli byl za ně či některý z nich uložen nejméně tříletý trest a je tu dán onen třetí předpoklad detence (nebezpečnost pachatele). K dřívějšímu činu se nepřihlíží, jestliže mezi ním a následujícím činem uplynulo více než pět let. Pokud jde o dobu trvání, zákon stanoví, že první umístění v detenci nesmí překročit deset let.

NIZOZEMÍ

Současný nizozemský systém trestních sankcí je tvořen tresty a opatřeními, tresty se dále dělí na hlavní a vedlejší. Hlavní tresty jsou upraveny v části deváté trestního zákona, a to nepodmíněný trest odnětí svobody, detence, veřejně prospěšné práce a pokuta. Nejprísnejším trestem v holandském sankčním systému je *nepodmíněný trest odnětí svobody*, který lze uložit pouze za trestné činy.⁴ Obecně je jeho minimální výměra jeden den, maximální pak 15 let, výjimečně i 20 let. Nejprísnejší formou odnětí svobody je *doživotní trest*. Je ukládán fakultativně, a to za jednání nebezpečná pro stát, zejména v době války (násilí proti vládě či královně, špionáž) a dále za jednání, jež jsou příčinou smrti osob (spáchání zhárství, potopení lodi či zničení letadla). Možnost podmíněného propuštění i udělení milosti je v zákoně zakotvena. *Detence* je trestem spojeným s odnětím svobody za přestupky. Délka trvání je stanovena v rozmezí od jednoho dne do jednoho roku, ve zvláštních případech, např. při recidivě, je možné zvýšit horní hranici až na 16 měsíců. Původně zamýšlená jako „vazba bez ztráty cti“ (*custodia honesta*), je detence považována za lehčí sankci než je nepodmíněný trest odnětí svobo-

³ Tamtéž s. 25

⁴ Nizozemské trestní právo je, pokud jde o kategorizaci deliktů, založeno na bipartici trestný čin – přestupek.

dy ačkoliv oba tresty se sotva liší ve způsobu jejich výkonu.⁵ *Veřejně prospěšné práce* byly zavedeny do nizozemského právního řádu r. 1989. Lze je uložit se souhlasem pachatele namísto nepodmíněného trestu odnětí svobody až na šest měsíců, a to v rozsahu 40–240 hodin. V rozsudku, jímž se tato sankce ukládá, je alternativně stanoven i trest odnětí svobody pro případ, že odsouzený nebude práce provádět. *Pokuta* byla původně trestem ukládaným za přestupky a méně závažné trestné činy. Od r. 1983, kdy byl přijat Zákon o peněžních trestech (Financial Penalties Act) lze pokutu uložit za všechny trestné činy bez výjimky. Zákon zavedl systém šesti kategorií pokut. Minimální výše je stejná ve všech kategoriích a činí pět guldenů. Maximální výše pokuty závisí na tom, do které kategorie je delikt zařazen. Je odstupňována částkami 500, 5.000, 10.000, 25.000, 100.000 a 1 milion guldenů. Méně závažná přestoupení zákona (přestupky) jsou zařazena do prvních tří kategorií. Všechny trestné činy jsou zařazeny do druhé až páté kategorie. Pokuty v rámci šesti kategorií lze uložit pouze právníkům osobám. Několik speciálních zákonů⁶ umožňuje soudu uložit pokutu v rámci šesti kategorií rovněž jednotlivým pachatelům.⁷ Zajímavá je právní úprava pro případ, že odsouzený pokutu nazaplatí. Existují dvě možnosti. Buď se Úřad prokuratury rozhodne vymáhat pokutu na majetku odsouzeného, anebo je nařízena detence za nezaplacení pokuty, a to v rozmezí jeden den až šest měsíců. Konkrétní délku trvání detence stanoví soud v původním rozsudku, jímž byla pokuta uložena. V praxi se obvykle užívá přepočtová míra 50–100 guldenů za jeden den detence.⁸ Trestní zákon zná též institut podmíněného odsouzení. Nizozemské podmíněné odsouzení je hybridní formou belgicko – francouzského „sursis“ a anglické *probace*⁹ a přichází v úvahu u všech trestných činů. Podmíněně lze odložit výkon trestu detence, pokuty a nepodmíněného odnětí svobody nepřevyšujícího tři léta, a to buď zcela, anebo zčásti. Pokud jde o částečné podmíněné odsouzení, to přichází v úvahu tehdy, ukládá-li soud vedle sebe více hlavních trestů, pak může podmíněně odložit výkon jen některého z nich. Nepodmíněný trest odnětí svobody v rozmezí jednoho roku až tří let lze odložit o 1/3 délky uloženého trestu. Soud při uklá-

dání trestu s podmíněným odkladem jeho výkonu stanoví délku trvání *probace*, a to maximálně na tři roky. Může také stanovit další podmínky vztahující se k chování odsouzeného, např. povinnost náhrady škody, složení kauce, vstup do zařízení poskytujícího ošetrovatelskou péči apod. Orgánem, který je zákonem pověřen dohlížet nad plněním všech podmínek podmíněného odsouzení, je Úřad prokuratury, fakticky však dohled provádí Probační služba.¹⁰ Druhým typem trestněprávní sankce jsou opatření. V trestním zákoně je zakotvena řada těchto opatření, a to stažení z oběhu, konfiskace zisku z trestné činnosti, nařízení psychiatrického léčení, nařízení hospitalizace a nařízení ambulantního léčení.¹¹ Je třeba zmínit též speciální tresty ukládané mladistvým. Hlavním trestem je *umístění do nápravného zařízení pro mladistvé provinilé* (borstal school) na dobu jednoho až šesti měsíců. Dalšími tresty jsou „*uvěznění*“ („arrest“), spočívající ve ztrátě svobody na dobu minimálně čtyř hodin, maximálně čtrnácti dnů, *pokuta a formální varování*.

ANGLIE A WALES

Právní úprava ukládání trestů je obsažena v Criminal Justice Act z r. 1991. Rejstřík trestů je velice bohatý, vedle klasických sankcí jako je odnětí svobody či peněžité trest obsahuje celou škálu trestů možno říci netradičních. Stále existuje *trest smrti*, nicméně v r. 1965 byla zrušena možnost jeho uložení za vraždu a zachována zůstala např. pro vlastizradu, vojenské trestné činy a delikty spáchané za výjimečných okolností jako je branná pohotovost státu či válečný stav. Faktem ovšem je, že se trest smrti od onoho roku 1965 neuvádí. *Nepodmíněný trest odnětí svobody* má být ukládán pouze u činů natolik závažných, že uložení takového trestu je vzhledem ke spáchanému činu jedině možné.¹² Odnětí svobody je buď *časově určité*, anebo na *doživotí*. Anglie a Wales patří k zemím, které znají obligatorní trest odnětí svobody na doživotí, a to za trestný čin vraždy. Fakultativně pak může být tento trest uložen za řadu zvláště závažných deliktů např. padělatelství, ozbrojovací delikty, sexuální delikty apod. Neexistuje žádný nárok na podmíněné propuštění z výkonu doživotního trestu, je tu nicméně možnost přeměny

⁵ BERGUIS, A. C., VAN HOOFF, P.: Klíčové údaje o holandském systému trestní justice, IKSP Praha, 1993, s. 127

⁶ Zákon o hospodářských trestných činech, zákon o drogových deliktech

⁷ C.d. v pozn. č.5, s. 128–129

⁸ Tamtéž s. 129

⁹ Tamtéž s.132

¹⁰ K organizaci a úkolům probační služby blíže tamtéž s. 134 a násl.

¹¹ Blíže k tomu tamtéž s.130 a násl.

¹² Barclay GORDON, C.: Systém trestní justice v Anglii a Walesu, IKSP Praha, 1995, s. 34

doživotí na časově určitý trest po 8–11 letech výkonu. Rozhodnutí o předčasném propuštění přísluší ministru vnitra, významnou měrou se na něm podílí i Parole Board, civilní orgán ministerstva vnitra.¹³ *Podmíněný trest* je alternativou nepodmíněného odnětí svobody nepřevyšujícího dvě léta, a to u dospělých pachatelů (tj. od 21 let), existují-li výjimečné okolnosti, které odklad výkonu trestu ospravedlňují. Sankční systém obsahuje celou řadu dalších trestů, pro něž se používá označení *tresty vykonávané ve společenství*, tzn., že jde o tresty, jejichž výkon neprobíhá izolovaně, za zdi speciální instituce. *Obecně prospěšné práce* v rozsahu 40 až 240 hodin lze nařídit soudním příkazem pachateli, který dosáhl šestnácti let věku, a to za čin, za který je možno dospělému uložit nepodmíněný trest odnětí svobody. Vydání příkazu ke konání obecně prospěšných prací je podmíněno souhlasem pachatele. Soud musí vzít v úvahu též zprávu probačního či sociálního pracovníka a dojít k závěru, že pachatel je pro konání obecně prospěšných prací vhodnou osobou.¹⁴ Pachatel od 16. roku věku lze uložit *probační příkaz* na dobu od šesti měsíců do tří let. Podstatou této sankce je povinnost podrobit se dohledu probačního úředníka, soud je však oprávněn zahrnout do příkazu i další podmínky, které považuje za vhodné, např. příkazání místa pobytu, provozování různých aktivit, návštěvu probačního střediska, psychiatrické či protialkoholní léčeni nebo léčeni drogové závislosti apod. Osobám ve věku 17 let a mladším může soud uložit ekvivalentní příkaz nazývaný *nařízením dohledu*,¹⁵ jehož podstata je stejná jako u probačního příkazu. V říjnu 1992 byl zaveden *kombinovaný příkaz*, který v sobě spojuje prvky probačního dohledu a obecně prospěšné práce. Je možné uložit ho kterémukoli pachateli od 16. roku věku, minimální doba probace je stanovena na jeden rok, maximální na tři roky, rozsah obecně prospěšných prací činí 40–100 hodin. Dalším trestem vykonávaným ve společenství je *příkaz k návštěvě denního střediska*. Je určen pachatelům ve věku 19–21 let, kteří byli uznáni vinnými trestným činem, za nějž by dospělému pachateli byl uložen nepodmíněný trest odnětí svobody. Předpokladem uložení je existence vhodného místního střediska. Podstatou této sankce je povinnost dostavovat se na sezení v denním středisku, která se konají obvykle v sobotu odpoledne a zapojit se do programu aktivit. Rozsah trestu mů-

že činit až 36 hodin. Criminal Justice Act obsahuje také *zákaz vycházení* spočívající v povinnosti zdržovat se až 12 hodin denně po dobu až šesti měsíců na určeném místě. Dodržování této povinnosti je možno kontrolovat pomocí elektrotechnického zařízení. Systém trestněprávních sankcí zahrnuje i řadu trestů dalších, a to *pokuty*, *náhradu škody*, *zákaz řízení motorových vozidel*, *příkazy k zabavení majetku*. Existuje též možnost upuštění od potrestání.

SPOJENÉ STÁTY AMERICKÉ

V trestních zákonech všech států jsou obsaženy určité obecné zásady ukládání trestů. Ani dva kódexy však nejsou identické pokud jde o systém sankcí či kriteria jejich ukládání.¹⁶ Některé zákony dávají soudci dostatek volnosti, jiné nikoli. Přes odlišnosti v jednotlivých státech je však možné jisté zobecnění. Lze tedy konstatovat, že systém trestních sankcí v právu USA tvoří následující tresty: pokuta, probace či jiný výchovný program ve společnosti, nepodmíněný trest odnětí svobody a ve většině států také trest smrti. Pokud jde o *nepodmíněný trest odnětí svobody*, v praxi existují tři hlavní druhy – určitý, neurčitý a definitivní. Nejčastěji se ukládá neurčitý trest, který má pevně stanovenou horní a dolní hranici. Skutečnou délku, kterou odsouzený nakonec vykoná, určuje orgán rozhodující o podmíněném propuštění. V rozsudku je tedy stanoven např. trest 1 rok až 5 let, 10 až 20 let, 15 let až doživotí apod. Pachatel tak v prvně uvedeném případě musí vykonat nejméně jeden rok odnětí svobody, poté může být propuštěn kdykoli před uplynutím horní hranice trestu anebo v nejzazším případě až po odpykání pěti let.¹⁷ Dalším druhem nepodmíněného trestu je trest určitý, známý též pod názvem plošný nebo fixní. Délku určitého trestu stanoví přímo zákonodárce řekněme na 15 let. Pokud se soudce rozhodne uložit nepodmíněný trest, nemůže již rozhodovat o jeho délce. Podmíněné propuštění z výkonu určitého trestu je možné zpravidla po uplynutí poloviny trestu. Posledním základním druhem nepodmíněného trestu je trest definitivní, tedy trest na pevnou dobu bez možnosti podmíněného propuštění. Kromě tří základních trestů odnětí svobody však existují i další formy, např. nesouvislý trest, jehož podstata spočívá ve střídání pobytu ve vězení s pobytem

¹³ K praxi podmíněného propuštění blíže c.d. v pozn. č. 2, s. 27 a násl.

¹⁴ SUCHÝ, O., VÁLKOVÁ, H.: Obecně prospěšné práce jako alternativa trestu odnětí svobody v mezinárodním srovnání, *Právní rozhledy*, 1996, č. 4, s. 152

¹⁵ C.d. v pozn. 12, s. 42

¹⁶ INCIARDI, J.A.: *Trestní spravedlnost*, Victoria Publishing, a.s., Praha, 1994, s. 472

¹⁷ Ke kritice neurčitých trestů tamtéž s.474

na svobodě či mandatorní trest, který omezuje svobodné rozhodování soudu o druhu trestu, když zákon stanoví, že za určitý trestný čin bude uloženo pouze odnětí svobody.¹⁸ Pokuty jsou buď alternativou nepodmíněného či podmíněného trestu odnětí svobody, anebo se ukládají vedle nich. Tradičně je tato sankce uplatňována u většiny dopravních přešupků nebo přečinů. Nejčastěji bylo možno v amerických soudních síních slyšet trest „30 dolarů nebo 30 dnů“.¹⁹ Pokutu však lze uložit i za zločiny. Další sankcí, jíž je třeba věnovat pozornost, je *probace*. Asociace amerických právníků definuje probaci jako podmíněný trest, který ukládá podmínky pobytu na svobodě a zachovává soudu právo měnit podmínky trestu nebo stanovit nový trest, jestliže pachatel uložené podmínky poruší.²⁰ Probace vznikla v USA již v r. 1841 a v současnosti představuje zákonnou alternativu uvěznění ve většině států u většiny zločinů, byť některé státy omezují možnost ukládání probace zákonem.²¹ Po uložení probace se odsouzení musí podrobit celé škále předpisů a podmínek. Ty jsou v každém státě jiné, vztahují se většinou jednak k chování a výchově (např. náhrada škody, zákaz návštěv určitých míst, zákaz styku s nevhodnými osobami, povinnost vyživovat závislé osoby a plnit rodinné povinnosti apod.), jednak k dohledu (tedy podmínky spolupráce s probačním úředníkem – četnost návštěv, poskytování informací apod.)²² Zmínit je třeba i *šokovou probaci*,²³ jejíž podstata spočívá v krátkém uvěznění, po němž následuje odklad výkonu trestu a probace.

Pro zajímavost lze uvést i některé kuriozní tresty, k nimž čas od času sahají soudci po celé zemi, a to na základě teze, že trest by měl odpovídat zločinu. Tak byl např. v r. 1984 jistý farmář v Tennessee, který napadl svou milenku, odsouzen k zakoupení nového auta své manželce. V roce 1981 odsoudil soudce ze San Francisca místní prostitutku k 90 dennímu pobytu v ženském klášteře.²⁴

* * *

Problematika trestních sankcí patří a bezesporu i v budoucnu bude patřit ke stěžejním oblastem trestní politiky jednotlivých států. Zejména na kvalitním trestněprávním sankčním systému a na jeho efektivní aplikaci závisí, zda a jakou měrou bude realizována základní, tj. ochranná funkce trestního práva. Proto se sankční systémy trestního práva stále vyvíjejí, mění se předpoklady ukládání sankcí stávajících, objevují se nové tresty a opatření, rozšiřující možnosti soudcovské individualizace.

Srovnáme-li výše rozebrané sankční systémy navzájem, můžeme konstatovat značnou podobnost, pokud jde o tradiční tresty, byť v detailech se pochopitelně jednotlivé právní úpravy liší. Nepodmíněný trest odnětí svobody má nezastupitelné místo, možnost podmíněného odsouzení je vždy v různé míře dána, probační dohled je jeho součástí, míra dalších omezení či povinností je srovnatelná. Také peněžitý trest (pokuta) je ve všech sledovaných systémech zastoupen. Odlišnosti naopak nalézáme v oblasti trestů netradičních, tzv. komunitních. Širší prostor pro jejich využívání je dán v zemích anglosaského právního systému. Nicméně i v zemích náležejících do kontinentálního systému práva je patrný značný posun v oblasti alternativního trestání. Ze států, jejichž právní úpravy byly předmětem našeho zájmu, je to právě Nizozemí, v jehož trestním právu nalezneme řadu netradičního, a to nejen v sankčním systému.²⁵ Rakousko a Německo jsou v tomto směru opatrnější. V sankčním systému Rakouska a Německa se např. neobjevují ve výčtu trestů obecně prospěšné práce, nicméně právní úprava uvedených států s nimi v omezené míře počítá. V Německu existuje zákonná možnost obecně prospěšné práce jako alternativy náhradního trestu odnětí svobody za nedobytný peněžitý trest, jako povinnosti v rámci podmíněného odsouzení (viz. výše) a dále ve formě soudního pokynu dle zákona o soudnictví nad mládeží.²⁶ V Rakousku je zákonná možnost uložení obecně prospěšné práce ještě užší.²⁷ Soud může uložit povinnost vykonat tyto práce pouze mladistvému v případě podmíněného zastavení trestního řízení.

¹⁸ Tamtéž s. 477

¹⁹ Blíže k tomu tamtéž s. 473

²⁰ Tamtéž s. 478

²¹ V některých jurisdikcích např. probaci nemohou dostat vražové, násilníci a únosci, jiné státy nejsou tak konkrétní a v jejich zákonech je možnost probace vyloučena obecně pro nejnebezpečnější pachatele – srov. tamtéž s. 674

²² Blíže údaje o podmínkách probace a o práci probačních úředníků tamtéž s. 675 a násled.

²³ Tamtéž s. s. 679

²⁴ Tamtéž s. 669

²⁵ Např. právní úprava euthanasie, trestní odpovědnosti právnických osob, princip oportunitity v trestním řízení

²⁶ Blíže k tomu c.d. v pozn. 14, s. 155

²⁷ Tamtéž s. 155

Ve srovnání se státy, jejich sankční systémy trestního práva vycházejí z myšlenky, že odnětí svobody je třeba chápat jako krajní prostředek trestněprávní reakce státu na trestný čin, český systém trestních sankcí ve své současné podobě ob stojí. Rozšíření možnosti uložení peněžitého trestu namísto odnětí svobody, zavedení v podstatě výjimečnosti nepodmíněného trestu odnětí svobody u trestných činů s horní hranicí trestní sazby nepřevyšující jeden rok (novela tr. zák. č. 175/90 Sb.), zavedení trestu obecně prospěšných prací (novela tr. zák. č. 152/95 Sb.) a institutů podmíněného odsouzení s dohledem a podmíněného upuštění od potrestání s dohledem (novela tr. zák. č. 253/97) představují pozitivní kroky ve vývoji sankčního systému. De lege ferenda se uvažuje i o zavedení dalších sankcí respektujících požadavek zachování pozitivních rodinných a pracovních vazeb a zohledňujících i ekonomická hlediska, např. víkendové tresty či domácí vězení.²⁸ Inspirací v oblasti majetkových trestů jsou v zahraničí často využívané pokuty založené na principu denních sazeb. Další vhodnou formou sankce ve vztahu k určitému okruhu nepřizpůsobivých odsouzených (sexuální sadisté, agresori apod.) se jeví detence, která by byla uzákoněna jako opatření nahrazující trest odnětí svobody, vykonávané

ve speciálních ústavech.²⁹ Jak vidno, vývoj sankčního systému v našem trestním právu není zdaleka ukončen. Uvedené návrhy přispívají k prohloubení principu soudcovské individualizace a k větší efektivnosti sankčního systému a jako takové je třeba tyto návrhy podpořit.

SUMMARY

This article deals with problems of criminal law sanction systems of particular states belonging both to the continental and the Anglo-American legal systems. The author also pays attention to the penalty clauses in Austria, Germany, the Netherlands, England and Wales, and the U.S.A.. She provides a characteristic of punishments and measures, and the legal bases of their impositions. She carries out a comparison of the sanction systems of the states in question. As a conclusion she evaluates the Czech system of criminal law sanctions and outlines possible direction of its future developments, especially in relation with the Suggestion of the Conception of New Codification of the Criminal Substantive Law of the Czech Republic.

²⁸ Návrh koncepce nové kodifikace trestního práva hmotného ČR s. 11

²⁹ Tamtéž s. 11